

Galaxer från alla håll i Berenikes hår

FOTO: GUNNAR WILHELMSSON

Kantställd skönhet i Berenikes hår: Nålgalaxen av Gunnar Wilhelmsson.

På vårvintern kan man med blotta ögat se en stjärnansamling mellan Lejonet och Björnvaktaren och norr om Jungfrun. Det är stjärnhopen Berenikes hår (Coma Berenices på latin) belägen i den västra delen av stjärnbilden med samma namn. Hopen, som katalogiseras som Melotte 111 eller Collinder 256, är den tredje närmaste stjärnhopen efter Karlavagnen (Ursa Major Moving Group) och Hyaderna på knappt 300 ljusårs avstånd och ser ut som ett upp- och nedvänt "V". "Hårslingorna" utgår från den ljusaste medlemmen Gamma Com i norr och består av 80-talet stjärnor mellan fjärde och tionde magnituden, och hela stjärnhopen har en diameter på ungefär fem grader. Den syns bäst i vanliga fältkikare.

Berenikes hår ligger i riktningen mot den galaktiska nordpolen. Det är den nordliga punkten på himlavalvet som befinner sig 90° från storsirkeln som utgörs av vintergatsplanet. Om man befinner sig på latituden 27° nordlig bredd (t.ex. på Kanarieöarna eller Florida) vid lokal midnatt i början av april kommer Berenikes hår att ligga i zenit, vintergatsbandet följer horisonten och antalet samtidigt synliga stjärnor är då i minimum. Eftersom stjärnbilden inte skymms av vintergats stoftmoln är galaxerna ovanligt talrika i den riktningen. Sett från någon av dessa externa galaxer skulle vår Vintergata med sina spiralarmar synas majestätiskt rakt "uppfifrån".

Bland Berenikes "hårlockar" finner vi två dubbelstjärnor som kan separeras med kikare, 12 Com och 17 Com. Deras följeslagare ligger 66 respektive 145 bågsekunder från huvudstjärnan. Längre söderut hittar man 24 Com som uppvisar en fin färgkontrast i teleskopet. Stjärnorna är av magnituderna 5,2 och 6,7 och är separerade med 21 bågsekunder. Färgerna är gul och blå och påminner om en svagare kopia av Albireo i Svanen.

Inom konstellationen hittar man åtta Messierobjekt varav nästan alla är galaxer tillhörande Virgohopen. M53 är undantaget som bekräftar regeln. Den klotformiga stjärnhopen är lätt att finna knappt en grad nordost om Alfastjärnan och lyser med magnituden 7,7. Den bildar ett omaka par med NGC 5053 som är en ovanligt ytjussvag och gles klothop. Den senare kan vara svår att få syn på med teleskop, men under en mörk himmel kan hopen skönjas som en spöklik blaffa även med bra fältkikare. M53 och NGC 5053 är de

två klothoparna som ligger skenbart närmast varandra på himlen och kan ses tillsammans i ett lågförstorande okular.

Den ljusaste galaxen M64 (magnitud 8,6) ligger mellan oss och Virgohopen och uppvisar en märklig "blåtira" inom dess äggformade kontur. Det är ett mörkt, ljusabsorberande stoftband kring kärnans nordöstra del. M85 är en elliptisk galax av nionde magnituden, medan M88 är en något ljussvagare, flerarmad spiral. M91 och M98 är förmodligen Messierkatalogens två svåraste objekt, åtminstone med kikare, och är av magnituden 10,2. M98 är en galax sedd från sidan. M99 är det mest avlägsna objektet i M-katalogen, på drygt 100 miljoner ljusårs avstånd med tanke på dess rödförskjutning, men andra mätmetoder tyder på att den ligger på drygt halva det avståndet. Både M99 och M100 är två galaxer som syns rakt framifrån ("face-on").

Nålgalaxen, NGC 4565, är en av himlens vackraste galaxer. Den är utdragen i proportionerna 9:1, vilket är osedvanligt mycket. Det beror på att NGC 4565 är en jättelik spiralgalax som lutar endast 4° från exakt kantläge. Med ett medelstort teleskop kan man följa ett mörkt, ekvatorielt stoftband längs storaxeln och notera en tydlig centralbula. Galaxens magnitud är 9,6 och den har den imponerande vinkelstorleken 15,9 × 1,8.

I Berenikes hår återfinns en av de rikaste galaxhoparna i vårt hörn av universum, Comahopen eller Abell 1656. Trots att Virgohopens norra del ligger i samma riktning är Comahopen drygt fem gånger mer avlägsen (ca 320 miljoner ljusår). Den består av ca 30000 galaxer ljusare än 19:e magnituden! Med ett 15 cm teleskop ser man åtminstone de två dominerande elliptiska superjättarna NGC4889 och NGC4874. De mer normalstora galaxerna kretsar likt en bisvärm kring dessa jättar. För den som ska på visuell galaxjakt här behövs ett stort teleskop, hög förstoring, mörk himmel, detaljerade sökkartor och inte minst ett stort mått av tålmod och noggrannhet. Det tar åtskilliga timmar och nätter att plöja igenom vad som är synligt i 40 cm och större teleskop. Jag har till dags dato observerat och identifierat 90 galaxer inom en 2° radie, och jag är långt ifrån klar med dem än! ★

TIMO KARHULA skriver om aktuella djuprymidsobjekt på himlen. Uppdraget delar han med Maria Ehrenberg.